

УДК 338.486.4:005.332.4

Марченко О.А.

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТУРИСТИЧНИХ КЛАСТЕРІВ ЯК КОНКУРЕНТНОЇ ПЕРЕВАГИ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

У статті проведено дослідження процесів формування інноваційних туристичних кластерів як конкурентної переваги розвитку економічного регіону.

Ключові слова: туристичний кластер, інноваційний підхід, конкурентна перевага, економічний регіон, кластеризація.

Марченко О.А. Формирование инновационных туристических кластеров как конкурентного преимущества развития региона

В статье проведено исследование формирования инновационных туристических кластеров как конкурентного преимущества развития экономического региона.

Ключевые слова: туристический кластер, инновационный подход, конкурентные преимущества, экономический регион, кластеризация.

Marchenko O.A. Formation of innovative tourist clusters as a competitive advantage of region development

The study of formation of innovative tourist clusters as a competitive advantage of the economic region development has been conducted.

Key words: tourist cluster, innovative approach, competitive advantages, economic region, clustering.

Постановка проблеми. В умовах висококонкурентного ринку та поширення ролі глобальних корпорацій більшість підприємств змушені шукати шляхи інтеграції для реалізації цілей підприємницької діяльності. Однією з перспективних форм економічної інтеграції є формування інноваційних кластерів, які являють собою групи підприємств, фірм, організацій та установ, діяльність яких знаходиться в одній (чи споріднених) сферах бізнесу за економічними інтересами та регіональною ознакою. Перевага і новизна кластерного підходу полягають у тому, що він надає високої значущості макроекономічній складовій, а також територіальному і соціальному аспектам економічного розвитку.

Огляд останніх досліджень. Серед публікацій зарубіжних дослідників слід відзначити роботи Дж.К. Холловея, Н. Тейлора, К. Адамса та ін. учених. В Україні проблемою дослідження займалися вчені: В. Липчук, Л. Мармуль, І. Швець, Т. Ткаченко, О. Любіцева, М. Мальська та ін. Проте багато проблем розвитку галузі та формування туристичних кластерів потребують поглиблених досліджень.

Формулювання завдання дослідження.

Головним завданням дослідження є аналіз формування інноваційних туристичних кластерів.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні кластеризація є тією формою внутрішньої інтеграції та кооперування, що здатна забезпечити як стійкість, так і синергетичний ефект протидії тиску глобальної конкуренції з боку монопольних ТНК. Найважливішим показником діяльності кластерів є забезпечення високої конкурентоспроможності їх продукції на ринку, тому кластерний розвиток туристичних дестинацій як окремих регіонів країни є однією з характерних ознак сучасної інноваційної економіки. Крім того, кластери являють собою таку комбінацію конкуренції та кооперації, коли об'єднання в одних сферах допомагає успішно вести конкурентну боротьбу в інших [1].

Європейська практика агрегування та консолідації зусиль малих і середніх підприємств у секторах економіки, що надають послуги, переконує про ефективність таких утворень. У липні 2006 р. було схвалено «Маніфест кластеризації в країнах Європейського Союзу», у 2008 р. у межах Європейської президентської

конференції з інновацій та кластерів було прийнято «Європейський кластерний меморандум», також існують об'єднання: European Cluster Alliance, European cluster police group, щорічно проводиться рейтинг Cluster excellence і, нарешті стратегія управління регіональними кластерами в програмі Europe 2020: European cluster in tourism, що переконують про об'єкт консолідації, якими повинні стати інновації в туризмі [2].

Кластерна технологія забезпечує можливість ведення конструктивного і ефективного діалогу між спорідненими організаціями, їх постачальниками і владою. Спрямовані на поліпшення умов функціонування кластера, державні інвестиції приносять користь відразу багатьом компаніям. Завдання влади при цьому – виявити основні кластери, в яких зацікавлений регіон, через формування інституціонального механізму в законодавчому плані, об'єднання наявного інтелектуального і науково-освітнього потенціалу, матеріально-технічних та інших ресурсів, визначення стратегічних основ розвитку.

У чинному законодавстві України поняття «кластер» досі не знайшло свого відображення, хоча в підготовлених проектах стратегії розвитку регіонів та окремих сфер діяльності в національному масштабі це поняття вже позиціонується. Важливим кроком на шляху впровадження кластерної моделі розвитку економіки України є розроблення проектів Концепції створення кластерів в Україні та Концепції Національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів. У проекті Концепції створення кластерів в Україні визначено чотири види кластерів, зокрема туристичний кластер, а в проекті Концепції національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів наголошено на пріоритетності формування транскордонних туристичних кластерів. На жаль, ці документи поки що не отримали схвалення Верховної Ради України, проте започаткували процес формування інституційного середовища для реалізації кластерної моделі розвитку економіки України [1].

Світова практика переконує, що в становленні та функціонуванні кластерів важливу роль відіграють наукові та освітні установи (найчастіше – навчальні заклади), тому, вра-

ховуючи законодавчі обмеження, які існують в Україні для вищих навчальних закладів відносно можливості ведення господарської діяльності, кластери в Україні за участі навчальних закладів можна створювати у вигляді інноваційної структури.

З урахуванням галузевої специфіки вирізняють такі типи кластерів:

- дискретні кластери містять підприємства, що виробляють продукти (і пов'язані послуги), що складаються з дискретних компонентів, зокрема підприємства, що розвиваються навколо складальних підприємств і будівельних організацій;

- процесні кластери утворюються підприємствами, що належать до так званих процесних галузей, таких як: сільське господарство, харчова промисловість, ін.;

- інноваційні і «творчі» кластери розвиваються в так званих «нових секторах», таких як: інформаційні технології, біотехнологія, нові матеріали, а також в секторах послуг, пов'язаних із здійсненням бізнесової, творчої й анімаційної діяльності (наприклад, великомасштабні івент-заходи). Інноваційні кластери передбачають створення нових компаній, що виникають в процесі комерціалізації технологій і результатів наукової діяльності, яка проводиться у вищих навчальних закладах і дослідницьких організаціях;

- туристичні кластери формуються на базі туристичних активів в регіоні і складаються з підприємств різних секторів, пов'язаних з обслуговуванням туристів, наприклад, туристичних операторів, готелів, сектора ресторанного бізнесу, виробників сувенірної продукції, транспортних підприємств та інших;

- транспортно-логістичні кластери містять комплекс інфраструктури і компаній, що спеціалізуються на зберіганні, супроводі і доставці пасажирів і вантажів. Кластер може містити також організації, обслуговувальні об'єкти портової інфраструктури, компанії, які спеціалізуються на морських, річкових, наземних, повітряних перевезеннях, логістичні комплекси та ін. Транспортно-логістичні кластери розвиваються в регіонах, що мають істотний транзитний потенціал [1].

Кожний з названих видів кластерів може бути доповнений активізацією туристич-

ної діяльності, оскільки потенційний інтерес подорожан можуть викликати як досягнення машино- чи автомобілебудування, так і масові атрактивні заходи дозвільного чи ділового характеру.

Також регіональний підхід до формування кластерів на основі конкурентних ресурсів регіону ефективно діє у поєднанні: туризм і сільське господарство = сільський або фермерський туризм, туризм та природні заповідники = зелений чи науковий туризм; туризм та розвинена промислова та ділова активність = промисловий туризм та інші комбінації, що згруповані за галузевою чи просторовою ознаками.

Однією з складових кластерної технології є кластерна ініціатива, яка визначається як організована спроба збільшити темпи росту і конкурентоспроможність кластера в певному регіоні, залучаючи до проекту кластерні фірми, державу і дослідні інститути [3].

У своїй багатокомпонентній основі туристичний кластер формує додатковий синергетичний та компліментарний актив завдяки:

- координації сумісних дій, посиленню обміну інформацією, досвідом, інноваційними технологіями, сумісному використанню обслуговуваних інфраструктурних об'єктів дестинації;
- підготовки та підвищення кваліфікації кадрів туристичного супроводу й обслуговування;
- стає можливим реальне порівняння роботи фірм-конкурентів, ефективності їхньої діяльності;
- наявності трудових ресурсів відповідної кваліфікації;
- застосування особливих режимів оподаткування, інвестування;
- правового регулювання, надання субвенцій [4].

На території України діють територіально-рекреаційні комплекси, відомі ще за радянських часів: Велика Ялта (АР Крим), Трускавець, Моршин, Миргород, які об'єднують свої зусилля з просування продукту дестинації, сформованого на основі природних джерел та ресурсів санаторно-курортного комплексу. Однак сьогодні є багато успішних кластерних утворень у сфері туризму пізнавального, пригодницького та етнографічного типів:

– Кам'янець-Подільський туристичний кластер, кластер «Оберіг» (Хмельницька область);

– кластер «Вознесенськ» (частина «Південного золотого кільця України»);

– туристично-рекреаційний кластер «Дністровський каньйон» (Тернопіль);

– кластери сільського зеленого туризму Одещини, Херсонщини, Закарпаття та ін., які доводять своїм існуванням ефективність державного-приватного партнерства заради досягнення мети – сталого розвитку туризму в регіоні, якісного надання туристичних послуг, стимулювання попиту та підтримання його належного рівня, забезпечення робочими місцями місцевих жителів.

Повноцінно функціонуючим кластером можна назвати лише курортно-ліс «Трускавець», який не втратив інноваційної складової (мабуть, лише завдяки ініціативі окремих особистостей-інноваторів, таких як проф. В. Козьявкін), нарощує інструктурну складову та має сформований бренд «дестинації курортного типу» [2].

Основою формування кластера, окрім ресурсного потенціалу, повинен стати його інноваційний потенціал.

Завдяки теоретико-аналітичним викладенням та змістовим наповненням сформуємо дефініції:

1. Інноваційна туристична система – це компліментарні активи виробництва туристичного продукту, які містять підприємства різних секторів, пов'язані з обслуговуванням туристів, тобто підприємства-продуценти, організатори об'єктів сервісу, виробники туристичних сувенірів.

2. Інноваційна туристична інфраструктура – це сукупність туристичних кластерів; туристичних технопарків (переважно на курортно-логічних засадах); науково-інноваційних бізнес-інкубаторів; венчурних туристичних підприємств; туристичних центрів комерційної й інтелектуальної власності; туристично-інформаційних центрів; регіональних центрів інноваційного розвитку туризму.

Метою створення особливих економічних зон туристично-рекреаційного типу є залучення інвестицій, активізація підприємництва, підвищення ефективності використання туристич-

тично-рекреаційних ресурсів та конкурентоспроможності туристичного статусу регіону; можливість активізації спеціалізованого туристичного підприємництва в кожному кластері для збалансованого розвитку всієї туристично-рекреаційної системи [4].

Висновки. Для ефективності функціонування туристичного кластеру слід запропонувати методику оцінювання економічної ефективності його діяльності. Основним з них є показник доходу від продажу продукції туристично-рекреаційної індустрії окремим регіональним кластером, зокрема від туристичної ренти (монопольної, диференціальної, абсолютної, квазіренти, споживчої ренти, екологічної антиренти).

Пошук адекватних, швидкозмінних способів організації туристичного виробництва та економічної взаємодії спрямований на оптимізацію використання матеріальних і нематеріальних ресурсів, підвищення ефективності виробництва та росту конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішніх ринках є пріоритетною задачею управлінських іннова-

цій. У зв'язку з цим однією з головних складових успішного кластера є його інноваційна направленість, оскільки без їх впровадження кластерне об'єднання буде прототипом територіально-виробничих об'єднань і зможе проіснувати лише обмежений проміжок часу до логічного завершення свого виробничого потенціалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Швець І.Ю. Пространственно-региональная кластеризация туристического комплекса / І.Ю. Швець // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 2. – С. 65–73.
2. Про стан та перспективи розвитку туризму в Україні: Інформ.-аналіт. матеріал до парламентських слухань / В.І. Цибух, Г.П. Науменко, В.К. Федорченко та ін. – К.; Вид-во «КІТЕП». – 2000. – 87 с.
3. Марченко О.А. Регіональні аспекти управління розвитком галузі туризму / О.А. Марченко // Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. «Научный потенциал мира» (15-22 вересня 2014 р., Болгарія). – С. 15-17.
4. Марченко О.А. Трансформації та удосконалення регіональної структури туристичної галузі: монографія. – Херсон: Айлант, 2014. – 344 с.